

משרד החינוך והתרבות - המחלקה לתרבות תורנית
ג ל י ו נ ו ת ל ע י ו ן ב פ ר ש ת ה ש ב ו ע
ערוכים בידי נחמה ליבוביץ - שנת העשרים

ו י צ א (תשכ"א)

כ"ח י' - י"ב

א. שאלו כללית

"משך חכמה" (ר' מאיר סמחה מדוינסק, נפטר תרפ"ו) לתחילת פרשתנו: בתחילה היה בר ולא היה לו שום מטרה אחרת מאשר לילך חרנה למטפחת אביו ואחי אמו אטר כמה יעזרוהו ויסעדיהו. אכל כשהתעורר לו ה' ית' "ושמרתיו בכל אשר תלך" - שוב לא השקיף על חרן בפרט ויא היתה תקותו על משפחתו ואחי אמו, רק הלך לכל מקום שיזדמן לפניו, כי בל מקום ישמרוהו' ואלוקים יהיה עמו. והבן.

מזי הפליאה בלשון הכתוב של פרשתנו המחפרסת ע"י דבריו אלה?

ב. שאלות בראב"ע:

(1) י"ד ד"ה וילך חרנה; אמר הגאון: כי ז"ל חרנה" - ללכת, ואיננו רק כמטען. ושב כאר מה שפגע בדרך ולא הלך ביום אחד, כי בדרך לך.
(א) מה הקסי שאוחו רצה ליישב?
(ב) כיצד חפשי סעדיה גאון אח משמעות הפעל "הלך"?
(הקוה רש"י ד"ה וילך חרנה: יצא ללכת חרנה).

(ג) הסבר את המלים המסומנות בקו.
(ד) היכן מצאנו בספר בראשית דרך כתיבה כזו?
(ה) לשם מה הוסיף את דבריו האחרונים "ולא הלך ביום אחד"?

(א) מה הקסי ומה יטובו?
(ב) הסבר את הדברים המסומנים בקו. (הסוה סמות ב' א' ד"ה הר הא-לוהים חורבה: "ככה כתב משה". במדבר י"ג כ"ג ד"ה עד נחל אכסול: "דברי משה".

א(ג) לשם מה מובא הפסוק מהוסע בפרושו לפסוקנו?
(ד) במה הוא סוטה מפשוטו של מקרא בפרושו לפ' מהוסע?

א(א) לדעת רבים לא הבין הראב"ע את דברי רש"י סגדס פנה. מה היא אי-ההבנה?
(ב) נגד איזו חפיטה מוטעית של אסתר ד י"ד פונה הראב"ע?
(ג) הסבר את המלים המסומנות בקו!

(2) י"א: ד"ה ויפגע במקום, וטעם פתוחה ב"ת "במקום" - דברי משה. והטעם: במקום הידוע היום. וכן אמר הושע (י"ב ה') "ושם ידבר עמנו", עי הוא החנבא על ירבעם בן יואש, והוצף היה בבית אל, ואמר לשון רבים בעדו יבעד עמוס.
ובספר עמוס מבואר:
(ופירוש ראב"ע בהושע ט"ז: וטעם "בית אל ימצאנו" בשובו לאביו שם מצא המלאך, ובעבור שהמלאך נראה בבית אל פעמיים, הנה המקום לער השמיה, על כן החנבאתי אני ועמוס על ירבעם בבית אל, שהוא מקום מלכותו.

(3) י"א: המסך הנ"ל, ועל דרך הפסל לא יתכן להיות "ויפגע" כמו (ירמיהו ז' ט"ז) "אל חפגע בני" * כי לא מצאנו במקרא שנקרא השם "מקום" ואל חטים לבך לדרוש מ"מקום אחר" (אסתר ד י"ד), כי איננו כלל על השם, ומלת "אחר" לעד.
* הכונה לדברי רש"י ד"ה ויפגע במקום כמו יהושע ט"ז "ופגע ביריחו" ורבותינו פרשו לצון חפילה כמו (ירמיהו ז') "ואל חפגע בני".

(4) ד"ה מאבני המקום: טעמו אחת מאבני המקום. (א) מה קטה לו?
(ב) נגד מי מופנים דבריו?

ג. י"ד: והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה ונברכו בכל כל משפחות האדמה ובזרעך. ט"ו: והנה אנכי עמך ושמרתיו...
חמות רבה בטלח כ"ה (ט):
(שמואל א' ב') "מקיה מעפר ולי" - טעוטים (=סוף וקץ) נתן הקב"ה לצעקב ואמר לו: "והיה זרעך כעפר הארץ". כשיגיעו בניך עד עפר הארץ - אותה טעה "ופרצת ימה וקדמה" - הוי "מקיה מעפר ולי".

עקרת יצחק ויצא

... ואין ספק שההבטחות הללו לימים רבים הוא מבטיח, ולכל האומה בכללה היתה הכוונה לקרא דוקא באומרו "לך אתננה ולזרעך", שהרי לא ניתנה לו, אבל באמרו "לך אתננה" כיוון אל ישראל בכלל, כמו (ירמיהו ל') "ואתה אל תירא עבדי יעקב ואל תחח ישראל". ובאמרו "לזרעך" הורה לזרעם אחריהם, שעתיד להחזירם להם אחר סיגורטו ממנה כיום הזה.

ואמר, שאם היו עתידים זרעו להיות כעפר הארץ לדרוש בין האומות ולפרוץ אל ארבע כנפות הארץ בגלויות, הוא יהיה עמהם בצרחתם (ויקרא כ"ו מ"ד) "ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתיים ולא געלתיים" ויטמרו בכל אשר ילכו, ועם שירחיקו נדוד, ישיב אותם אל האדמה הזאת בלי ספק; ואם יתמהמה ויתאחר זה הקץ לא תירא ולא תחח, "כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי" את זה אשר דברתי לך "הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולזרעך".

- (1) במה סוטים טניהם מפטוטו של מקרא בתפיסתם החתבירית של פסוקנו?
- (2) מה המשותף לשני הפרושים הנ"ל ומה ההבדל ביניהם?
- (3) היכן מצינו במקרא ובדברי חז"ל רעיון זה בנטוחיה טונים?

ד. ט"ז: אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי.

הכתב והקבלה ד"ה יש ה' במקום הזה: ... מוכח מטוב מלות המאמר, שאינו מדבר מקדושת המקום, דאם כן היה לו לומר: "במקום הזה יש ה'", כי עיקר כוונת האומר נודע ע"י סדר התיבות במאמרו, ומדקדקיה "יש ה'" מבואר שזה הוא העיקר המכוון ממנו. לכן נראה לי, שאף שהיתה מציאות ה' נודעת אליו בקבלה מאבותיו, וגם בלי ספק היה לו בענין נטבג זה ידיעות מוטכליות, בכל זאת כשזכה פעם ראשונה למראה נבואה זו שנתגלתה הטכינה ולומר אליו, "אני ה'" שנחאמתה לו מציאות האמתי במראה, שהיא בלי ספק מעלה יתירה לבלי חכלית על קבלתו וידיעתו הקודמת לו בזה, הנה מרוב חיבה היחורה שנודע לו ענין נכבד זה, הסיח דעתו מכל ההבטחות הגדולות שהובטח עליהם בה, ובשמחה גדולה התפלל לאמור "אכן יש ה' במקום הזה", ירצה: נתאמה אצלי בהטגה נפלאה מציאות ה' במקום זה (דאס דאזיין גאטטעס איזט מיר געוויסט געווארדען אן דייעזעם ארטע)...

- (1) מה קשה לו בפסוקנו?
- (2) במה סוטה הוא בפרוטו מן הפירוט הרגיל?
- (3) הבא דוגמאות לכלל החתבירי (ביחס לסדר המלים) הנאמר בדבריו?
- (4) האפשר לקבל את דבריו כפטוטו של מקרא?

ה. כ-כ"א: וידר יעקב נדר לאמור:

אם יהיה א-לוהים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש ושבתי בשלום אל בית אבי והיה ה' לי לאלוקים

- (1) אנטלמה אשתרוק: מדרשי התורה
אם יהיה אלוקים עמדי - להספיק לי ההכרחי, ויטמרני מהסיבות המטרידות הסכל, ויתן לי כסות בקרה ולחם לבד, אז אטיח כל הסתדלותי כדי שאשוב בשלמותי אל בית אבי, כי ההסתמטות במפורסמות יהיה לי על המעט ולצורך לבד, והעיון יהיה לי לרוב דרך קבע.
(א) כמה שונה פרוטו מן הפרושים המקובלים?
(דרך משל רשב"ם ד"ה והיה ה' לי לא-לוהים: שיסייעני בכל מעשי. "ביאור" והיה ה' לי לא-לוהים: מאמר זה כולל כל הפרטים אשר מן "אוי יהיה א-לוהים עמדי" עד "אל בית אבי" וכן חרגם המחרגה לאשכנזית (מנדלסון) "אונד דער עוויגע מיר אלס שוטצגוט ביי שטעהן וירד").

(ב) מה גרם לו לפרט כפי שפרש?

- (2) ספורנו ד"ה ושמרני מן רעי עכו"ם המתקוממים ומכריחיים.

" ונתן לי לחם לאכול: שלא יכריחני העניות לעבור על דעתי ועל דעת קוני."

ושבתי בשלום: מן החלאים המעבירים את האדם...

" והיה ה' לי לא-לוהים: אז יהיה ה' לדין אם לא אעבדהו בכל כנתי; והוא"ו כמו זאת משמטת במקום "הנה". כלומר: הנני מקבל עלי מעתה שהא-ל יח' המרחם יהיה לי לא-לוהים ויתנהג עמי במידת הדין.

- (1) במה מסכים הוא עט בעל מדרשי התורה מבחינה רעיונית?

- (2) במה שונה הוא ממנו מבחינה תחבירית?

- (3) מה ראה צורך לפרט דוקא וא"ו של 'והיה'?